

تار و کمانچه

محمدصادق فدایی فرد

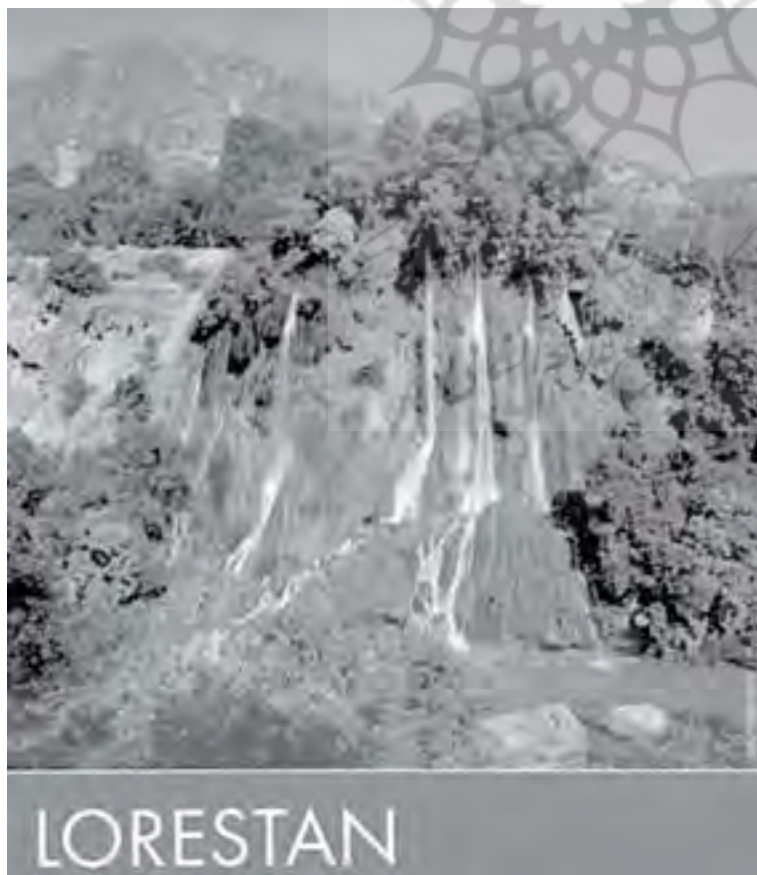
لرستان، این سرزمین زیبا. این کوه و دشت بی همتا و روح افزا. این عرصه همیشه آباد و خرم. قدمت این سرزمین آنقدر زیاد است که بعید نیست که بینگاریم که شاید خداوندگار، از روی مهر و لطف و کرم، آدم(ع) تقصیر کار را پس از هبوط به زمین، به این سرزمین، لرستان، آورده باشد، تا آدم(ع) خیلی دلتنگ و بی تاب بهشت الهی نشود. تا وقتی در چمنزارهای سر سبز آن به تفرج می‌پردازد و آواز و نغمه سرایی مرغان خوش الحانش را می‌شنود یادی از آن بارگاه و آن برین بی‌مثال در دلش زنده شود. آری اینجا لرستان است. لرستان.

اینجا همانجاست که افرادی چون باباطاهر، ملا پریشان، میر نوروز، استاد محمد مرادی معروف به شاه میرزا، استاد بی نظیر سرنا ملقب به مروارید اقیانوس و اساتید و مشاهیر دیگری چون استاد بلند آوازه ادبیات و فرهنگ ایران، حضرت استاد دکتر عبدالحسین زرین کوب، از خاکش برخاسته‌اند و به فلک‌الافلاک راه یافته‌اند. اینجا همان سرزمینی است که شیر زنانش و مردان دلیرش در پاک دلی و صداقت شهره‌اند. اینجا همانجاست که بشر

زبان، زبانی است که بر اساس دایره‌المعارف ایرانیکا ۱۹۸۲ چاپ لندن، ریشه آن از قوم پارس آمده نه از قوم ماد. اینجا همانجاست که ایلامیان اولین تمدن قدرتمند را بر پا کردند و پایتخت‌شان آنزان بود که امروزه ما آن را با نام «ایذه» می‌شناسیم و اینجا لرستان است. جایی که قبلاً به نام‌های جبال، لر کوچک، پیشکوه و لرستان فیلی نامیده می‌شده است. جایی که قوم لر در آن رحل اقامت گزید و در آن بالید و شکوفا شد.

اگر اندکی در روستاهای زیبا و خاکی و سرسبز آن قدم بزنید، محال است که از شنیدن صدایی پر ناز و دل‌انگیز، که در سراسر لرستان طنین‌انداز است محروم بمانید. صدایی که کشش عجیبی در دل انسان به راه می‌اندازد. کششی به خلوتگاه درون. کششی بر تارهای کشیده که به آرامی روح و روان آدمی را با خود می‌کشد و می‌برد. صدایی که گاه آرامشی چون کوه و گاه جنبش و جوش و خروشی چون رود را در انسان یادآور می‌شود. هیچکس نمی‌داند که دقیقاً از چه زمانی این صدا در

همچون نیای پاکش، آدم(ع)، وقتی قدم در دل آن می‌گذارد آرامشی وصف‌ناپذیر را تجربه می‌کند. اینجا آن سرزمینی است که بنا بر شواهد و نقش و نگارهای منقوش بر قطعات سفالین به دست آمده، بیش از چهار هزار سال است که فرهنگی خاص و موسیقی منحصر به فرد در آن رواج دارد. اینجا همانجاست که نخستین ساکنان ایران، در مناطق مرکزی و غربی آن سکونت یافته‌اند. در این سرزمین غارهایی است که به پیش از تاریخ بر می‌گردد. غارهایی چون مومیان، هومیان، میر ملاس کوه‌دشت و دوشه بخش چنگی. کافیست کمی سر صحبت را با آن‌ها باز کنید. چه حرف‌هایی از عوالم پیش از تاریخ دارند تا برای شما بگویند. پر از نقش و نگارند و فقط دیواره‌های آنها می‌دانند که نگارنده آنها به هنگام نقش کردن این نقوش به چه می‌اندیشیده و چه شعری را زمزمه می‌کرده است. اینجا تنها جایی است که بازمانده یکی از کهن‌ترین زبان‌های تاریخ ایران، زبان پهلوی، زبانی که به پیش از دوره ساسانی باز می‌گردد هنوز رایج است و زبان رسمی محلی است. این

● **‘اعده‌ای معتقد هستند که موسیقی لری، گوشه‌ای که در دستگاه شور قرار دارد، به نام شیرین و خسرو، را به دستگاه ماهور آورده است و این تنها در موسیقی لری دیده می‌شود که این خود نکته‌ای مبنی بر منحصر به فرد بودن این موسیقی است** ●

این سرزمین شنیده می‌شده است، اما براساس فرمایشات استاد بی‌مثال عرصه فرهنگ و هنر و موسیقی سرزمینمان، مرحوم استاد خالقی در کتاب سرگذشت موسیقی ایران، این صدا زاییده سازی است که خود از نوادگان رباب است. رباب ابتدا دو سیم داشته و بعدها یک سیم دیگر به آن اضافه شده است و با کمانه نواخته می‌شده است. این فرزند عزیز و کوچک زاییده رباب را، معمولاً از چوب درخت توت می‌سازند. کاسه‌ای به شکل مخروط ناقص بدون سر خوابیده دارد. قسمت انتهایی آن که به عبارتی قاعده مخروط به حساب می‌آید باز است. دهانه آن را که حکم رأس مخروط را دارد با پوست می‌پوشانند. اندازه این مخروط در قاعده به قطر ۱۴ سانتی‌متر و در دهانه ۱۰ سانتی‌متر است. ضخامت آن بین ۱ تا ۱,۵ سانتی‌متر بوده و عمق آن به حدود ۱۰,۵ سانتی‌متر می‌رسد. دسته‌ای گرد و توپر و کشیده از جنس گردو دارد و آن را به طور نامحسوس به شکل مخروط وارونه خراطی کرده‌اند. طول دسته حدود ۳۳ تا ۳۴ سانتی‌متر است و ضخامت آن در محل اتصال به کاسه ۳۱ میلی‌متر و در شیطانک به ۳۷ میلی‌متر می‌رسد. شیطانک قطعه‌ای است روی دسته ساز که سیم‌ها از روی آن گذشته و به قسمت پایینی ساز که سیم گیر نام دارد وصل می‌شوند. جنس شیطانک معمولاً از شاخ یا سم است. دسته در قسمت کم قطر کاسه نزدیک به دهانه مخروط نصب می‌شود. سه گوشی چوبی به اندازه حدود ۱۰ تا ۱۲ سانتی‌متر در قسمت بالایی دسته در محلی به نام جعبه گوشی‌ها که روی دسته‌ساز تعبیه شده است قرار می‌گیرند که وظیفه نگهداری سیم‌ها و کوک آنها را به عهده دارند. سیم‌ها در دهانه کاسه روی قطعه چوب کوچکی به نام خرک که در مقطع پایه حدود ۴ سانتی‌متر طول دارد قرار گرفته به سیم گیر می‌روند. فشار سیم‌ها خرک را روی پوست نگه می‌دارد. میله فلزی‌ای که به دسته متصل است از داخل کاسه عبور کرده و تا حدود ۱۰ سانتی‌متر از طرف دیگر کاسه بیرون می‌آید که بر روی پای نوازنده قرار می‌گیرد. این ساز کوچک و زیبا که از زیر مجموعه‌های سازهای زهی کمانی است، با کمانی از جنس موی اسب به طول حدود ۶۰ سانتی‌متر نواخته

لرستان برانید، بی تردید پس از آنکه نام تال را بر زبان آورید، موسیقی محلی لرستان مطلبی است که شما را به سمت خود می‌کشاند. در لرستان تال همراه لحظات آدم هاست. در غم و سوگواری همراه آه و مویه مردم بوده و با نغماتی چون سرلشونه، مور، ساری خوانی، هوره-ژن چر و گورانی، مرهمی بر جگر سوخته و چشمان پر اشک غم دیدگان بوده است. آن زمان که دست کردگار دو دلداه را در کنار هم قرار می‌دهد و همگان مهبای جشنی آنچنانی می‌شوند، پس از به جای آوردن سنت‌های زیبای کهن، پس از آنکه زیر گرمای جان بخش آفتاب عروسی را بر پا کردند و با دست افشانی و پایکوبی، با نوای دهل و سرنا به رقص‌های دو پا، سه پا، شانه شکی و سنگین سما پرداختند به مجلس می‌نشینند و با آوای خوش تال به رقص و آوازهای بینا بینا، هی لو هی لو، برزان برزان و سیت بیارم می‌پردازند. و اگر فرصتی دست دهد تا اندکی هم به موسیقی عاشقانه گریزی بزنند آواهایی چون قدم خیر، کشکله شیرازی خرم‌آبادی یا گرمسیری، علیسونه، آی آی، کلنجه زرد، کوش طلا (کفش طلا)، آفری قمر تاج و ماله ژیر بسیار زیبا و شنیدنی است. آن زمان که وقت کار است و دست و دل مردمان در تکاپو و تلاش است نغماتی چون برزگری، گا دوشی (شیر دوشی)، گاهوله

می‌شود

اگر تاکنون به نام این گرامی یادگار پیشینیانمان پی نبرده‌اید، من آن را برای شما فاش می‌کنم.

این اسطوره موسیقی ایران، کمانچه لری نام دارد که نام حقیقی آن « تال » است.

تال در زبان لری به سه معنی آمده است. اول تار، در مثال تالی می، یعنی یک تار مو.

دوم رشته، در مثال تالی بن، یعنی یک رشته نخ یا تال تال، به معنی رشته رشته.

سوم اسمیست که برای کمانچه لری به کار می‌رود.

که از اینجا در می‌یابیم که دور از انتظار نیست که وجه تسمیه کمانچه لری به تال، به جهت داشتن سیم‌های رشته‌گون آن باشد. فرقی که این ساز با کمانچه ایرانی امروزی دارد در ۲ نکته است. یکی شکل کاسه است که تال کاسه‌ای مخروطی و پشت باز دارد و کاسه کمانچه گرد و بسته است. و دیگری تعداد سیم‌های آن است که تال دارای ۳ سیم می‌باشد ولی کمانچه ۴ سیم دارد.

تقریباً در همه جای لرستان تال نواخته می‌شود ولی در مناطق خرم‌آباد، بروجرد، دورود و الیگودرز بیشتر شاهد رواج آن هستیم. شما در هر جای دنیا وقتی سخن از ایران و

خرمن کوبی) و مشک زنی مجال اینکه خستگی در جان زنان و مردان رخنه کند را نمی دهد. آن زمانی که دلی تنگ است و شاید بارانی، آن زمانی که دلی در به در پی آشنایی است تا کمی سفره دل باز کند، تال است و نواهایی چون علیدوستی، عزیز بگی و هوره کوچر و سوار چر، که آرامی است برای دل بی قرار.

آنگاه که از دلیر مردی‌ها و دلاوری‌ها سخن به میان می‌آید آواهای حماسی در گوش و جان مردمان طنین‌اندازی می‌کنند. مردمان دلیر لر با آواهایی همچون دایه دایه، حماسه کرمی، شیرین و خسرو، قی دادوا، شاهنامه خوانی به لری و لکی و جنگ لرو (که بی کلام است و در رزمگاه و مسابقه نواخته می‌شود) که با همراهی تال با دهل و سرنا نواخته می‌شود، آشنا هستند. از آنجایی که شادی و نشاط و خنده در این مردم پاک و بی ریا قدمتی دیرینه دارد، بخشی از موسیقی این قوم به ترانه‌های طنز و خنده‌آور اختصاص داده شده است. در جشن‌ها و جمع نشینی‌ها، برای آنکه اندکی انبساط خاطر جمع، خستگی را از تن مردان و زنان حاضر بیرون کند،

نوازنده طنزپرداز به طنزآزی می‌پردازد و اخم‌ترین حاضرین را به خنده وا می‌دارد. از هر دری می‌گوید، از شباهت داماد و نارنگی، چرا که هر دو زودتر از همه پوستشان کنده می‌شود تا ماجراهای ملانصرالدین، ترانه‌هایی همچون ماس فروش، هورم هورم، دز ناشی و هی را سی سله. خلاصه آنچه خنده را بر هر لبی می‌شکوفاند.

اگر کمی دقیق‌تر به موسیقی لری بنگریم، اکثر قریب به اتفاق صاحب نظران، این موسیقی را در قالب دستگاه «ماهور» طبقه‌بندی می‌کنند. عده‌ای معتقد هستند که موسیقی لری، گوشه‌ای که در دستگاه شور قرار دارد، به نام شیرین و خسرو، را به دستگاه ماهور آورده است و این تنها در موسیقی لری دیده می‌شود که این خود نکته‌ای مبنی بر منحصر به فرد بودن این موسیقی است. البته در موسیقی لری گاهی اوقات از درجه دوم نت، یعنی نت «ر» آغاز به نواختن می‌کنند و بر همان درجه هم ایست می‌کنند، که این خود عامل اختلاف موسیقی لری با دستگاه ماهور در موسیقی سنتی است.

ایجاد برخی لرزش‌ها در هر یک از سیم‌ها

در حین اجرا توسط نوازنده (ویراسیون) باعث می‌شود تا، لهجه‌ای خاص که مخصوص قوم لر می‌باشد در صدای تال ایجاد شود. این نوازنده است که براساس حس و حال خود موی کمانک ساز را بر سیم‌ها می‌فشارد و یا آرام آن را بر سیم‌ها می‌کشد. سبک بودن کاسه تال قابلیت چرخیدن را به سادگی برای ساز ایجاد می‌کند و دست نوازنده در استفاده از سیم‌های کناری کاملاً باز است. در لرستان به نوازنده هر سازی «سازنه» می‌گویند ولی به نوازندگان تال، زمانی «لوطی» اطلاق می‌شده است. در موسیقی لری از باب ریتم‌ها که بنگریم، می‌بینیم که بعضی ترانه‌ها با سکوت شروع می‌شوند که اصطلاحاً آن را

ضد ضرب می‌گویند که این نکته از اشتراکات موسیقایی قوم لر و کرد است. اما موسیقی لری، در ضربانگ‌ها و ضرباتی که نوازنده به بخش ثابتی از پوست می‌زند، که این امر باعث ایجاد تاکیدهای خاص در ضربانگ و موسیقی لری می‌شود، از دیگر موسیقی‌ها متفاوت است.

در اینجا شاید بد نباشد که برگردان یکی از ترانه‌های لری به فارسی را با هم بخوانیم و سرکی در آوازها و نغمه‌های رنگارنگ فرهنگ قوم لر بکشیم. ترانه‌ای که یادآور جنگاوری و دلیری‌های مردان این سرزمین است:

دایه دایه:

زین و برگم بونیت و او مادیونم
خورم بوریتو سی هالوونم

زین و برگم را به مادیانم ببندید

خبیر مرا برای دایه‌هایم ببرید

ببرید دایه دایه وقت جنگه

طار که بالا سرم پورش زشنگه

ای مادرای مادرهنگام جنگ است

قطاربالای سرم پراز فشنک است

چیو طلا برق می‌زنه لقم اسپش

کرسپول اسپی بکش خینم حرومت

لگام اسپش مانند طلا برق می‌زند

پسر سبیل سفید(رضاخان)مرا بکش و

خونم حرامت باد

تا قیامت می‌مونه ای ننگ به نومت

برارونم خیلین هزار هزارن

تا قیامت این ننگ به نامت باقی خواهد

ماند

برادرانم خیلی هستند هزارهزار (هزاران

نفر)

سی تقاص خینه مه سرور میارن

برای تقاص خون من شادی می‌کنند

این دریای دیدنی، حرف‌های شنیدنی زیاد

دارد، که صد البته از توان ما و حوصله شما

خارج است. ولی اگر اندکی ساز دل را در جهت

نوشیدن شهد و شکر سخنان دل انگیز تال

کوک کنیم، اساتید بی شماری حرف‌ها داشته‌اند

برای گفتن. کسانی که نامشان همیشه در این

مرز و بوم جاوید است. اساتیدی همچون مرحوم

استاد علیرضا حسین خانی، مرحوم استاد پیرولی

کریمی و مرحوم استاد همتعلی سالم. خدایشان

بیامرزد.▲

شرکت تولیدی و مهندسی حرارت گستر

دارای پروانه کاربرد علامت استاندارد شماره ۵۷۷۹

* دارای تاییدیه نقشه ساخت دیگ بخار و آب داغ از TÜV آلمان *

تولید کننده:

دیگ بخار	فیلتر شنی
دیگ آب داغ و آب گرم	دی الکالایزر
دی اریاتور	فلاش تانک بخار
سختی گیر	جداکننده آب از بخار
منبم کویل دار	جدا کننده هوا از آب
مبدل حرارتی	منبم کندانس

نشانی: تهران، خیابان طالقانی نرلی، شماره ۵۴۳، صندوق پستی: ۵۲۷۱-۱۵۸۷۵
تلفن: ۷۷۶۰۵۸۹۳ - ۷۷۶۰۵۸۸۹ - ۷۷۶۰۴۵۳۱